

OSTRY DYŻUR PEDIATRYCZNY

RADA NAUKOWA DZIAŁU

Dr n. med.
Małgorzata
Wielopolska
(przewodnicząca)

Dr hab. n. med.
Anna Klukowska

Dr n. med.
Artur Mazur

Dr hab. n. med.
Ewa Toporowska-
Kowalska

Nastolatek z bólem w klatce piersiowej

Lidia Ziółkowska,
Anna Turska-Kmieć

Opis przypadku

Szesnastoletni chłopiec zgłosił się do izby przyjęć z powodu silnego bólu w klatce piersiowej, zlokalizowanego po lewej stronie, przy środkowej części mostka.

Wywiad

W wywiadzie 2 tygodnie temu rozpoczęło się u chłopca zakażenie górnych dróg oddechowych (katar, kaszel, ból gardła). Objawy stopniowo ustępowały po zastosowaniu leczenia objawowego i w ciągu ostatnich 3 dni chłopiec czuł się dobrze. Ból w klatce piersiowej wystąpił w dniu poprzedzającym zgłoszenie się do izby przyjęć, po intensywnym ćwiczeniu na siłowni. Ból nasila się przy zmianie pozycji ciała – pochylaniu i skrętach tułowia. Chłopiec pokazuje palcem umiejscowienie bólu w lewej połowie klatki piersiowej, przy mostku. Bólowi w klatce piersiowej nie towarzyszyły żadne objawy ze strony układu krążenia: nie zgłaszał szybkiego bicia serca, uczucia kołatania serca, nie wystąpiło omdlenie ani zasłabnięcie.

Badanie przedmiotowe

Chłopiec w stanie ogólnym dobrym, nie gorączkuje, cechy ustępującego zakażenia wirusowego górnych dróg oddechowych (przekrwione łuki podniebienne, migdałki podniebienne rozpulchnione, bez nalotów). Krążeniowo i oddechowo wydolny: RR 120/75 mm Hg, SAT 99%, czynność serca miarowa 70/min, tony serca prawidłowo akcentowane, bez szmeru nad sercem, bez objawów niewydolności serca, nad płucami szmer pęcherzykowy prawidłowy, symetryczny, brzuch miękki, niebolesny, bez patologicznych oporów. W badaniu przedmiotowym stwierdzono bolesność uciskową oraz obrzmienie chrząstek żebrowych po lewej stronie mostka, w miejscu przyczepu II, III, i IV żebra do mostka.

Rozpoznanie wstępne

Na podstawie wywiadu, stanu ogólnego oraz badania przedmiotowego wykluczono ból o charakterze wieńcowym i wysunięto podejrzenie obecności powierzchownego bólu ściany klatki piersiowej. Skierowano chłopca na RTG klatki piersiowej w celu wykluczenia zmian urazowych żeber, zlecono morfologię i CRP.

Klinika Kardiologii, Instytut-Pomnik
Centrum Zdrowia Dziecka, Warszawa

Bóle w klatce piersiowej u dzieci – omówienie

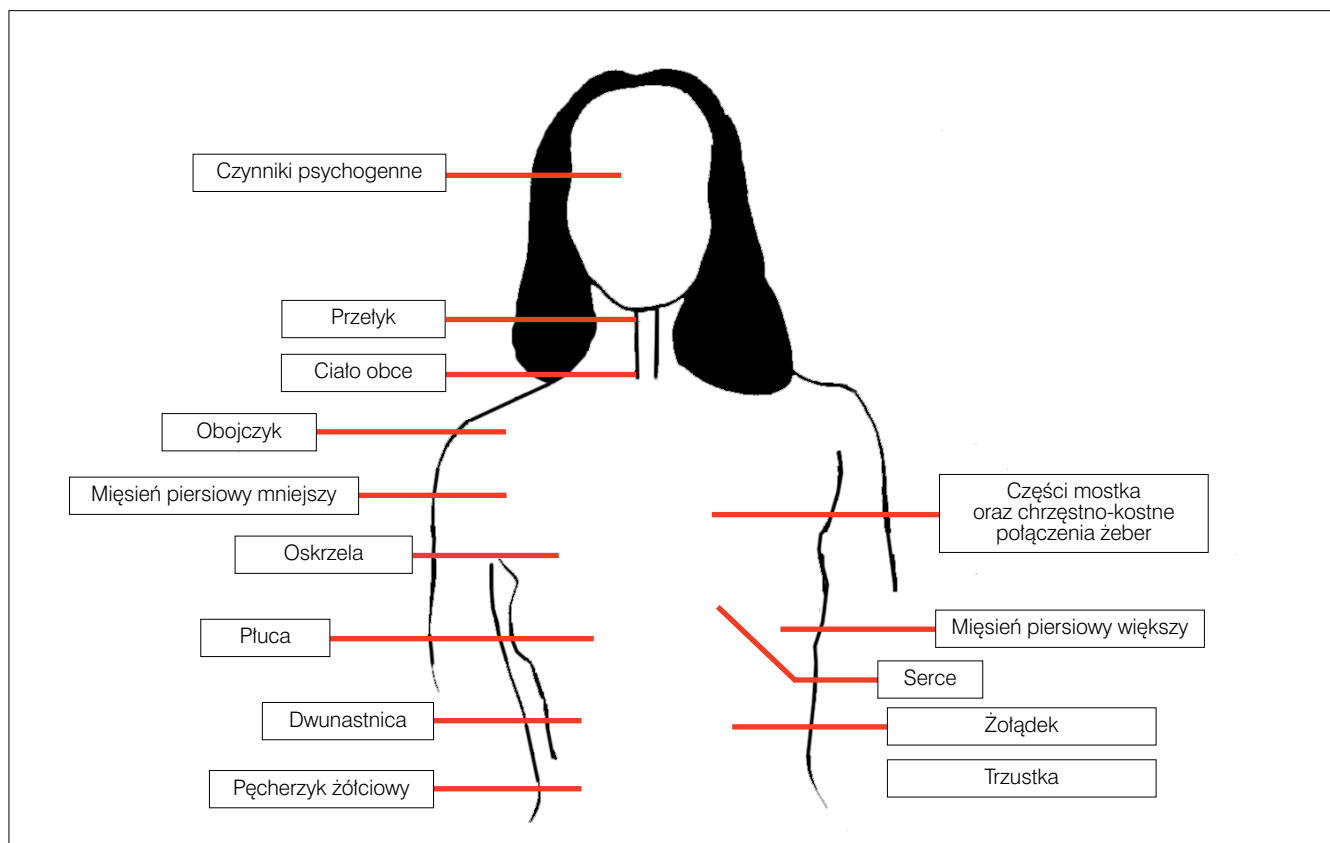
Bóle w klatce piersiowej, określane przez pacjentów jako bóle serca, są jedną z częstszych przyczyn zgłaszania się dzieci i młodzieży do pediatrów oraz kardiologów dziecięcych. Najczęściej bólem określa się samoistne uczucie zmysłowe odczuwane jako dyskomfort. Ból w klatce piersiowej może być ostry lub przewlekły, jeżeli nawraca przez okres dłuższy niż kilka miesięcy. Ból w klatce piersiowej jest częstym objawem występującym u młodzieży (6 na 1000 dzieci zgłaszających się do izby przyjęć), ale w odróżnieniu od dorosłych, rzadko ma przyczynę sercową. Chociaż ból w klatce piersiowej u dzieci ma zazwyczaj charakter łagodny, wielu pacjentów i ich rodziców uważa, że spowodowany jest chorobą serca i stanowi zagrożenie życia. Nie należy lekceważyć dolegliwości i objawów ani poczucia choroby, które skłaniają pacjenta i jego rodziców do poszukiwania pomocy lekarskiej.

Wyniki dużych prospektywnych badań wskazują, że sercowa przyczyna bólu w klatce piersiowej występuje tylko u około 1% dzieci, według niektórych autorów u 4-6%. W Polsce wysoka zapadalność na chorobę wieńcową i zawały serca w populacji dorosłych spowodowała dość bezkrytyczne zawężenie pojęcia „ból w klatce piersiowej” do bólu sercowego. Większość pacjentów w wieku rozwojowym jest kierowana z powodu bólu w klatce piersiowej do poradni kardiologicznych bez

przeprowadzenia diagnostyki różnicowej przez lekarzy pierwszego kontaktu. Ból w klatce piersiowej może wystąpić u dziecka w każdym wieku, jednak częściej stwierdzany jest u starszych dzieci (średni wiek około 13 lat). U młodszych dzieci częściej ma przyczynę organiczną, natomiast u starszych, powyżej 12 roku życia i nastolatków, częściej ma tło psychogenne. Rozpoznanie przyczyny bólu w klatce piersiowej u dzieci opiera się głównie na dokładnie zebranych wywiadzie oraz badaniu przedmiotowym, rzadziej konieczne jest wykonywanie badań diagnostycznych. Dwa podstawowe pytania, na które należy odpowiedzieć, to: czy ból w klatce piersiowej jest wywołany przyczyną sercową oraz czy ma charakter bólu organicznego.

Ze względu na etiologię można wyodrębnić kilka typów bólów w klatce piersiowej u dzieci: mięśniowo-szkieletowe, z układu oddechowego, sercowe, z przewodu pokarmowego, psychogenne, idiopatyczne, inne. Rycina przedstawia najczęstsze źródła bólu w klatce piersiowej. W tabelach 1 i 2 przedstawiono najczęstsze przyczyny bólu w klatce piersiowej oraz możliwości ich różnicowania.

Bóle mięśniowo-szkieletowe. Występują u młodzieży bardzo często, zazwyczaj po intensywnym wysiłku fizycznym, w odróżnieniu od bólu wieńcowego, który pojawia się w trakcie wysiłku. Trwają zazwyczaj krótko i są zlokalizo-

RYCINA. Schemat przedstawiający źródła bólu w klatce piersiowej u dzieci.

TABELA 1: Przyczyny bólu w klatce piersiowej u dzieci

Przyczyna bólu	Częstość występowania
Mięśniowo-szkieletowa - Naciągnięcie mięśni międzyżebrowych - Uraz, złamanie żebra - Zespół żebro-mostkowy Tietzego (Tietze's syndrome) - Mięśnioból (myalgia) - Klatka szewska, dodatkowe żebra szyjne (C7), nadmierna ruchomość żeber (8 i 10 żebro) - Zespół dziecka maltretowanego - Zapalenie kości, mięśni, tkanek śródpiersia - Rhabdomyosarcoma - Szwy pooperacyjne mostka	15-31%
Oddechowa - Zapalenie płuc/oskrzeli, płyn w opłucnej/ropniak opłucnej - Astma - Odma śródpiersia, odma opłucnowa - Zator płucny - Przewlekły kaszel - Aspiracja ciała obcego do dróg oddechowych	12-21%
Sercowa - Niedokrwienie mięśnia /zawał (anomalia tętnic wieńcowych, choroba Kawasaki, rodzinna hipercholesterolemia, kokaina) - Ostre rozwarstwienie aorty - Tachyarytmia komorowa i nadkomorowa - Ostre, wysiękowe zapalenie osierdzia, zespół po perikardiotomii - Zapalenie mięśnia sercowego - Kardiomiopatie - Wady serca (zwężenie zastawki aortalnej, wypadanie płatka zastawki dwudzielnej) - Kardiotoksyczne działanie leków: antracykliny, leki alkilujące, leki antymetaboliczne, pseudoefedryna - Odrzucenie przeszczepu serca, przyspieszony proces miażdżycy tętnic wieńcowych - Zespół wypadania płatka zastawki dwudzielnej (około 20-30% chorych ma niespecyficzne bóle w klatce piersiowej)	1-6%
Żołądkowo-jelitowa - Odpyty żołądkowo-przełykowy - Choroba wrzodowa żołądka, dwunastnicy - Choroby przełyku (np. uchyłek, refluks żołądkowo-przełykowy, zaburzenia motoryki przełyku, zapalenie błony śluzowej przełyku, przepuklina rozworu przełykowego), ciało obce w przełyku - Zapalenie trzustki - Kamica pęcherzyka żółciowego - Ostre wirusowe zapalenie wątroby - Ropień podprzeponowy - Zawał śledziony	4-7%
Psychogenna - Zaburzenia somatyczne, sytuacje stresujące, depresja, zespół hiperwentylacyjny, napady paniki - Bulimia (zapalenie przełyku po prowokowanych wymiotach) - Zespół Munchausena	17-30%
Inna - Guz w śródpiersiu (choroba Hodgkina, chłoniak, guzy grasicy, tłuszczakomięsak) - Choroby piersi (ginekomastia, telarche, zapalenie, nowotwór, włókniako-torbielowatość) - Półpasiec - Odma podskórna - Zatrucia (kokaina, amfetamina, leki sympatykomimetyczne). - Niedokrwistość. Niedokrwistość sierpowatokrwinkowa (kryzy). - Ucisk na nerwy rdzeniowe, schorzenia kręgosłupa piersiowego i szyjnego, spondylitis, spondylosis, wypadnięcie (przepuklina) dysku, zapalenie poprzeczne rdzenia	4-21%
Idiopatyczna	12-85%

TABELA 2. Różnicowanie najczęstszych bólów w klatce piersiowej

Pochodzenie	Czas trwania	Umiejscowienie	Inne cechy lub objawy towarzyszące
Choroba naczyń wieńcowych	5-10 min	Zamostkowy	Stopniowo narastający, gniotący, ściskający, promieniuje na przestrzał klatki piersiowej, do kończyn górnych (barków, ramion, przedramion, palców), szyi, policzków, zębów, okolicy międzyłopatkowej, występuje w sytuacjach zwiększonego zapotrzebowania na tlen (np. w wysiłku fizycznym, podczas emocji, po obfitym posiłku), ustępuje w odpoczynku, po nitroglicerynie. Zawał mięśnia sercowego – ból dłuższy (ponad 20 minut) i silniejszy niż ból wieńcowy, nie ustępuje po nitroglicerynie
Zwężenie aorty	Zmienny	Zamostkowy	Bładość powłok, wzmożona potliwość, typowy szmer nad aortą, tętno małe i leniwe
Zator płucny	Zmienny	Zamostkowy	Nagły ból, któremu może towarzyszyć duszność, zasinienie powłok skórnych, krwiotłucie, kaszel, omdlenie. Uwaga: zwykle obecne są czynniki ryzyka zatorowości płucnej. Bardzo rzadko u dzieci
Ostre zapalenie opłucnej	Zmienny	Klatka piersiowa	Występuje nad obszarem zmian w płucach, nasila się przy wdechu i kaszlu, może towarzyszyć gorączka, tarcie opłucnej, wysięk w jamie opłucnej
Ostre zapalenie osierdzia	Godziny	Zamostkowy	Ostry, kłujący, promieniuje do mięśnia czworobocznego, nasila go kaszel, zmniejsza pochylenie do przodu, może występować tarcie osierdzia
Tamponada osierdzia	Zmienny	Zamostkowy	Ciche tony, bladość, niepokój, poszerzone żyły szyjne, paradoksalne tętno, mała amplituda tętna, niedociśnienie
Zapalenie mięśnia sercowego	Zmienny	Zamostkowy	W wywiadzie poprzedzające zakażenie wirusowe górnych dróg oddechowych, zimna i wilgotna skóra, ciche tony serca, rytm cwałowy, tachykardia zatokowa, arytmia, mogą występować omdlenia
Refluks żołądkowo-przełykowy	5-60 min	Podmostkowy	Nasila się w pozycji leżącej, nie promieniuje, ustępuje po posiłku i lekach alkalizujących
Wrzód trawienny żołądka lub dwunastnicy	Godziny	W nadbrzuszu	Pałący, ustępuje po posiłku i lekach alkalizujących
Choroby dróg żółciowych	Godziny	W nadbrzuszu	Ma charakterze kolki
Hiperwentylacja	2-3 min	Podmostkowy	Związany z przyśpieszonym oddechem, niepokojem
Wypadanie płotka zastawki dwudzielnej	Kilka minut-kilka godzin	Podmostkowy, przymostkowy	Nieswoisty, samoistny, mechanizm niejasny, często towarzyszy uczucie kołatanie serca, przewlekłe zmęczenie, stany przedomdleniowe
Dyskopatia szyjna	Zmienny	Ramię, kark	Pozycyjny, stopniowo ustępuje
Ból mięśniowo-szkieletowy	Zmienny	Mięśnie	Pozycyjny, nasila się przy ruchach, miejscowa tkliwość, czasem obrzęk, zaczerwienienie (stan zapalny)
Zapalenie tarczycy	Stały	Gardło, kark	Raczej tkliwość niż ból, nasila się przy połykaniu

wane w bocznej części klatki piersiowej, opisywane jako ostre i promieniujące. Częściej pojawiają się u osób uprawiających sport, zwłaszcza podnoszenie ciężarów lub ćwiczenia na siłowni. Nasilają się w określonej pozycji ciała czy podczas głębokiego wdechu. Pochodzą z dużych grup mięśniowych mięśni klatki piersiowej, chrząstek lub żeber. Zespół żebrów-mostkowy (Tietze's syndrome, costochondritis) charakteryzuje izolowany ostry ból w środkowej części mostka, nasilający się w czasie głębokiego oddychania oraz przy badaniu palpacyjnym połączenia chrząstko-żebrów nad II, III i IV żebrami przy mostku, co spowodowane jest zapaleniem przyczepów chrząstki żebrów do mostka, ale widoczny odczyn zapalny połączenia chrząstko-żebrów u dzieci spotykany jest niezwykle rzadko.

Ból wywodzący się z układu oddechowego. Wywiad i badanie przedmiotowe pozwalają na stosunkowo łatwe rozpoznanie pacjentów z takim bólem. Zapalenie płuc i uporczywy kaszel są najczęstszą przyczyną bólu w klatce piersiowej u dzieci. Sugerują zajęcie opłucnej, wysięk w jamie opłucnej lub obecność ropniaka opłucnej. Ból w zapaleniu opłucnej nasila się przy oddychaniu, dziecko przyjmuje przymusową pozycję pochylenia na bok chroniąc zajęty procesem zapalnym połowę klatki piersiowej przed ruchem, aby zminimalizować ból. Astma jest częstą i zbyt rzadko brana pod uwagę przyczyną bólu zamostkowego, nasilającego się przy wysiłku u starszych dzieci i nastolatków. Odma opłucnowa rzadko występuje u dzieci, ale może być powikłaniem choroby płuc. Samoistna odma opłucnowa może wystąpić u zdrowych nastolatków, naj-

TABELA 3. Wywiad dotyczący bólu w klatce piersiowej

Ból w klatce piersiowej

- Kiedy się rozpoczął?
- Jak często występuje?
- Jak długo trwa?
- Gdzie jest zlokalizowany (pokaż palcem)?
- Czy promieniuje do szyi, tętnic szyjnych, ramienia, pleców, nadbrzusza?
- Czy jest związany z oddychaniem?
- Czynniki nasilające ból np. głęboki wdech
- Czynniki zmniejszające ból
- Czy ból ma związek z przyjmowaniem pokarmu?
- Czynniki współistniejące np. pocenie się, osłabienie, duszność, nudności, kołatanie serca
- Ostatnio przebyta infekcja układu oddechowego?
- Nadmierny wysiłek w ostatnim okresie?
- Czy wystąpił uraz w ostatnim okresie?

Wywiad rodzinny

- Czy w rodzinie występują choroby serca (wada zastawkowa, kardiomiopatia, zaburzenia rytmu serca)?
- Czy wystąpiły nagłe zgony, szczególnie w czasie wysiłku?
- Choroba wrzodowa w rodzinie?
- Czy w rodzinie stwierdzono występowanie zespołu Marfana?

Wywiad społeczny i środowiskowy

- Styl życia
- Podejrzanie zażywania narkotyków (przede wszystkim kokainy, amfetaminy)
- Strata członka rodziny w ostatnim okresie?
- Ból w klatce piersiowej lub atak serca u członka rodziny w ostatnim okresie?
- Ból przewlekły w rodzinie?
- Ocena sytuacji szkolnej, postępów w nauce?

częściej wysokich, szczupłych chłopców. Zator tętnicy płucnej wyjątkowo rzadko występuje u dzieci, ale u młodzieży w wieku dorastania przy współistnieniu takich czynników, jak: palenie tytoniu, przyjmowanie doustnych leków antykoncepcyjnych, podróż lotnicza, ostatnio przebyty zabieg operacyjny, epizod zakrzepicy w wywiadzie, należy go również brać pod uwagę jako przyczynę ostrego bólu w klatce piersiowej.

Ból z przyczyn sercowych. Jak wynika z przeglądu piśmiennictwa, przyczyny sercowe stosunkowo rzadko są powodem bólu w klatce piersiowej u dzieci. Ból niedokrwienny klasycznie opisywany jest jako ściskający, zlokalizowany w okolicy przedsercowej, promieniujący do szyi, ramienia lub żuchwy. Niedokrwienie mięśnia sercowego może wystąpić u dzieci z groźnymi tachyarytmiami lub z patologią tętnic wieńcowych w przebiegu choroby Kawasaki, u dzieci z rodzinną hipercholesterolemią lub nastolatków przyjmujących środki sympatykomimetyczne i narkotyki (np. kokainę, amfetaminę). Cechy charakterystyczne bólu w przebiegu chorób osierdzia, w zapaleniu mięśnia ser-

cowego, wypadaniu płotka zastawki dwudzielnej przedstawiono w tabeli 2. Kardiomiopatia rozstrzeniowa może być przyczyną bólu w klatce piersiowej, jednak w badaniu przedmiotowym zazwyczaj dominują objawy niewydolności serca, rytm cwałowy i szmer skurczowy nad sercem związany z niedomykalnością zastawki dwudzielnej. W kardiomiopatii przerostowej ból w klatce piersiowej związany jest z niedokrwieniem mięśnia sercowego, towarzyszą mu objawy zmniejszonej tolerancji wysiłku, uczucie kołatania serca, często epizody zasłabnięć lub omdlenia.

Choroby przewodu pokarmowego. Różnicowanie bólów w klatce piersiowej wymaga wykluczenia chorób przewodu pokarmowego. Charakterystykę bólu o tej etiologii i jego różnicowanie przedstawiono w tabeli 2.

Psychogeny ból w klatce piersiowej. Występuje u około 30% wszystkich dzieci zgłaszających się do lekarza z powodu bólu w klatce piersiowej. Typowy ból psychogeny jest zmienny zarówno pod względem lokalizacji, jak i nasilenia, z reguły długo trwający. Towarzyszą mu najczęściej inne objawy, takie jak hiperwentylacja, bóle głowy, bóle brzucha, napady lęku czy objawy depresji. Według danych z piśmiennictwa, występuje częściej u dziewcząt i dzieci, których rodzice cechują się lękowym i nadmiernie opiekuńczym nastawieniem. W bólach o podłożu psychogenym niezwykle ważne jest przeprowadzenie wywiadu, który często ujawnia konflikty w szkole lub rodzinie, depresję, zgon w bliskim otoczeniu, zwłaszcza z przyczyn kardiologicznych. W badaniu przedmiotowym nie stwierdza się niepokojących objawów klinicznych.

Idiopatyczny ból w klatce piersiowej. Charakteryzuje się krótkim wywiadem, napadowymi, krótkotrwałymi, ostrymi epizodami bólu związanymi lub nie z wysiłkiem fizycznym. Zwykle nie towarzyszą mu inne objawy, choć pacjenci mogą czasem odczuwać lęk związany z bólem. Nie przerywa on zwykle normalnej aktywności dziecka, nie ma też tendencji do narastania. Badanie przedmiotowe i badania dodatkowe nie wykazują odchyień od normy.

Postępowanie w izbie przyjęć

U każdego pacjenta zgłaszającego się na izbę przyjęć powinien być przeprowadzony przez lekarza bardzo dokładny, wnikliwy wywiad, badanie przedmiotowe i ewentualnie zlecone badania dodatkowe. W przypadku dziecka z bólem w klatce piersiowej najważniejszy jest wywiad lekarski. Dokładnie zebrany wywiad powinien zawierać odpowiedzi na pytania zawarte w tabeli 3, jak również elementy wywiadu rodzinnego i środowiskowego. W większości przypadków przyczyna bólu w klatce piersiowej jest łagodna i nie wymaga wykonywania badań dodatkowych. Najczęściej wykonuje się badanie radiologiczne klatki piersiowej, CRP, morfologię, ewentualnie badanie elektrokardiograficzne. Należy pamiętać, że przyczyną bólów może być za-

Tabela 4. Badania laboratoryjne i specjalistyczne stosowane w diagnostyce bólów w klatce piersiowej u dzieci

Przyczyna bólu	Standardowe badania specjalistyczne	Rozszerzony zakres badań specjalistyczne	Badania laboratoryjne
Kardiologiczna	Elektrokardiogram Badanie radiologiczne klatki piersiowej	Badanie echokardiograficzne Holter EKG Próba wysiłkowa Scyntygrafia perfuzyjna mięśnia sercowego Tomografia komputerowa Magetyczny rezonans Cewnikowanie serca i angiokardiografia, Koronarografia Biopsja endomiokardialna Badanie płynu z osierdzia	W surowicy krwi: Stężenie CK-MB Stężenie treponiny Profil lipidów Koagulogram Czynniki krzepnięcia, białka C i S
Pulmonologiczna	Badanie radiologiczne klatki piersiowej	Spirometria Tomografia komputerowa Magetyczny rezonans klatki piersiowej Bronchoskopia Scyntygrafia wentylacyjno-perfuzyjna płuc (z zastosowaniem mikrosfer przy podejrzeniu zatorowości płucnej)	Morfologia, OB, CRP Stężenie prokalcytoniny Badania wirusologiczne, bakteriologiczne, serologiczne Stężenie chlorków w pocie Testy alergologiczne
Gastrologiczna	Ultrasonografia jamy brzusznej	pHmetria Gastrofiberoskopia Pasaż przewodu pokarmowego	Badania czynności wątroby Stężenie: wapnia, glukozy, aktywność lipazy w surowicy, amylazy w moczu i w surowicy Kał na krew utajoną
Mięśniowo-szkieletowa	Badanie radiologiczne kości	Tomografia komputerowa lub badanie magnetycznego rezonansu rdzenia kręgowego Scyntygrafia kości	Stężenie kinazy kreatyniny w surowicy
Inna etiologia	Ocena toksykologiczna moczu i krwi (podejrzenie zatrucia: alkohol, narkotyki – np. kokaina)	Mammografia. Biopsja piersi Badania w kierunku chorób tarczycy (ultrasonografia, stężenia hormonów) Badania w kierunku cukrzycy Testy psychologiczne	Morfologia, OB, CRP Stężenie dopełniacza w surowicy i przeciwciał przeciwwądrowych Inne

trucie kokainą lub amfetaminą, co skłania do wykonania badań toksykologicznych. Specjalistyczne badania laboratoryjne i diagnostyczne nie są wykonywane standardowo na izbie przyjęć u dzieci z bólem w klatce piersiowej i zleca się je na dalszym etapie diagnostycznym, w zależności od podejrzewanej przyczyny (tab. 4).

Przy zbieraniu wywiadu pilnie należy ustalić objawy sugerujące bóle wieńcowe, ból w przebiegu rozwarstwiającego tętniaka aorty oraz ból w przebiegu zatoru tętnicy płucnej. Do objawów bólu wieńcowego należą: lokalizacja zamostkowa, występowanie pod wpływem nadmiernego wysiłku, stresu, zimna, wiatru, posiłku czy też spoczynku. Ból najczęściej ma charakter piekący, zaciskający, dławiący, rozpierający z promieniowaniem do kończyn górnych (zwłaszcza lewej), barków, szyi, żuchwy, okolicy międzyłopatkowej czy jamy brzusznej. Różnicowanie bólu wieńcowego z bólami w klatce piersiowej wy-

stępującymi w przebiegu ostrego rozwarstwienia aorty rzadko jest problemem pediatrii, jednak należy znać jego najczęściej występujące cechy: nagły początek, charakter oceniany jako rozdzierający, rozrywający, wywołujący lęk przed śmiercią, typowe jest jego przemieszczanie się – najczęściej wzdłuż postępującego rozwarstwienia, lokalizacja może być zamostkowa, międzyłopatkowa, w okolicy szyi, gardła, żuchwy lub grzbietu czy jamy brzusznej. Ostry zator tętnicy płucnej również może być przyczyną bólu w klatce piersiowej, którego objawem dominującym jest nasilająca się duszność spoczynkowa, może być zlokalizowany w różnych okolicach klatki piersiowej, nasila się przy ruchach klatki piersiowej. Jeżeli, po wnikliwym przeprowadzeniu wstępnego wywiadu, nie znajdziemy u dziecka objawów sugerujących jeden z trzech powyższych zespołów klinicznych, możemy przystąpić do dalszej części wywiadu i badania przedmiotowego. W ba-

TABELA 5. O czym należy pamiętać u dziecka zgłaszającego się na izbę przyjęć z bólem w klatce piersiowej

Bóle w klatce piersiowej u dzieci

- Stosunkowo rzadko związane są z chorobami zagrażającymi życiu
- Występują ze zbliżoną częstością u dziewczynek i chłopców
- Szczyt pojawienia się dolegliwości występuje około 13 roku życia

Chociaż ból w klatce piersiowej u dzieci ma zazwyczaj charakter łagodny, wielu pacjentów i ich rodziców uważa, że jest spowodowany chorobą serca i stanowi zagrożenie życia. Nie należy lekceważyć dolegliwości i objawów ani poczucia choroby, które skłania dziecko i jego rodziców do poszukiwania pomocy lekarskiej.

U dzieci poniżej 12 roku życia bóle w klatce piersiowej częściej mogą być spowodowane przyczynami sercowymi lub płucnymi, u dzieci powyżej 12 roku życia częściej mają etiologię psychogenną

U dziewczynek częściej występują bóle o etiologii psychogennej lub związanej z układem kostno-chrzęstnym

Zmiany w układzie krążenia stanowią powód dolegliwości bólowych w klatce piersiowej w zaledwie 1-6% przypadków

Ponieważ większość bólów w klatce piersiowej u dzieci ma charakter idiopatyczny to specjalistyczne badania nie są rutynowo stosowane na izbie przyjęć dla postawienia rozpoznania i leczenia tych pacjentów

U dziecka z bólem w klatce piersiowej zgłaszającym się na izbę przyjęć:

Konieczne jest przeprowadzenie szczegółowego wywiadu (tab. 3) i badania przedmiotowego

Najczęściej wykonuje się badanie radiologiczne klatki piersiowej, CRP, morfologię

Inne specjalistyczne badania laboratoryjne i diagnostyczne (kardiologiczne, gastrologiczne, pulmonologiczne, itp.) nie są wykonywane standardowo na izbie przyjęć u dzieci z bólem w klatce piersiowej i zleca się je po konsultacji u specjalisty w zależności od podejrzewanej przyczyny

Z uwagi na dość częste występowanie dolegliwości bólowych w klatce piersiowej na tle psychogennym wskazana jest konsultacja psychologiczna, szczególnie u pacjentów z nawracającymi lub przewlekłymi bólami o charakterze idiopatycznym

daniu przedmiotowym, po obejrzeniu klatki piersiowej pod kątem nieprawidłowości jej budowy czy ruchomości, należy przeprowadzić dokładne badanie palpacyjne ściany klatki piersiowej polegające na ucisku 1-2 opuszkami palców, zwłaszcza miejsc wskazanych przez nastolatka jako bolesne. Badanie palpacyjne pozwala ustalić podejrzenie zespołu żebrowo-mostkowego. W przypadku wywiadu wskazującego na obecność objawów ze strony przewodu pokarmowego konieczne jest dokładne badanie palpacyjne jamy brzusznej, wykazujące zwykle typowo zlokalizowaną tkliwość w środkowym nadbrzuszu lub śródbrzuszu (choroba wrzodowa żołądka lub dwunastnicy), czy też w prawym nadbrzuszu (kamica żółciowa). Na-

leży również pamiętać, że dolegliwości w tych zespołach chorobowych są długotrwałe (godziny) i mają najczęściej związek z przyjmowanymi posiłkami: w chorobie wrzodowej występują na czczo lub po kwaśnych potrawach, a w kamicy żółciowej po posiłkach, zwłaszcza bogatych w tłuszcze. Opukiwanie klatki piersiowej rzadko przynosi rozstrzygnięcie o przyczynie bólu, jednak nie należy go zaniechywać ze względu na szczególną wartość w przypadku: odmy opłucnowej (odgłos opukowy bębnowy po stronie odmy), nacieku nowotworowego z zajęciem opłucnej (stłumienie wypuku nad zajęta okolicą). Osłuchiwanie serca i płuc wnosi istotne informacje, zwłaszcza przy współwystępujących objawach niewydolności serca, obecności wady serca lub choroby układu oddechowego.

W większości przypadków przyczyna bólu w klatce piersiowej jest łagodna i nie wymaga wykonywania badań dodatkowych na izbie przyjęć. Nagły i ostry początek bólu, szczególnie przeszkadzający spać, z towarzyszącą gorączką, nasilający się podczas wysiłku, powodujący duszność lub objawy kardiologiczne jest jednak wskazaniem do dalszej diagnostyki, w tym do wykonania badania radiologicznego klatki piersiowej. Badanie radiologiczne pozwoli wykluczyć i określić najbardziej ostre oddechowe przyczyny bólu w klatce piersiowej. Wskazane może być wykonanie badań laboratoryjnych oceniających parametry stanu zapalnego – leukocytoza, CRP. Jeżeli podejrzewamy kardiologiczne przyczyny bólu w klatce piersiowej wskazana jest hospitalizacja dziecka, rozszerzenie badań diagnostycznych o badanie elektrokardiograficzne, oznaczenia stężenia troponiny w surowicy (gdy istnieje podejrzenie uszkodzenia mięśnia sercowego lub jego niedokrwienia), badanie echokardiograficzne, a w przypadku stwierdzenia nieprawidłowości w wyżej wymienionych badaniach zalecana jest konsultacja kardiologiczna.

Pacjent z przewlekłym bólem w klatce piersiowej, którego stan ogólny jest dobry i nie stwierdza się u niego odchylenia w badaniu przedmiotowym, nie wymaga na izbie przyjęć rutynowego wykonywania badań dodatkowych. Najważniejszą częścią postępowania jest uspokojenie dziecka i jego rodziny, wytłumaczenie przyczyny bólu oraz postępowania do czasu ustąpienia objawów bólowych.

Rozpoznanie ostateczne i postępowanie w omawianym przypadku

Na podstawie wywiadu (zakażenie wirusowe górnych dróg oddechowych, intensywny wysiłek na siłowni), występowania bólu o charakterze powierzchownego bólu ściany klatki piersiowej, trwającego długo – powyżej doby – zlokalizowanego typowo nad II, III i IV przyczepem chrzęstno-żebrowym do mostka, nasilającego się przy zmianie pozycji ciała, skrętań tułowia oraz przy miejscowym ucisku chrząstek żebrowych, po wykluczeniu zmian urazowych żeber w RTG klatki piersiowej rozpoznano zespół żebrowo-mostkowy Tietzego. W tym zespole bóle pojawiają się po urazie lub wysiłku fizycznym, czasem po zakażeniu wirusowym, co stwierdzono u naszego pacjenta. Niektórzy autorzy uważają, że zespół

Tietzego występuje częściej niż dane publikowane w piśmiennictwie i jest zbyt rzadko rozpoznawany u dzieci. Należy gorąco namawiać wszystkich lekarzy pierwszego kontaktu do palpacyjnego badania ściany klatki piersiowej. Zaniedbywanie tego elementu badania przedmiotowego jest bardzo częstą przyczyną niepotrzebnego kierowania pacjentów do izb przyjęć szpitali i kardiologicznych poradni konsultacyjnych. Z uwagi na obrzęk i bolesność żeber konieczne jest wykluczenie zapalenia kości i guza, dlatego też wskazane jest wykonanie badania parametrów stanu zapalnego. W badaniach laboratoryjnych u omawianego nastolatka liczba krwinek białych była prawidłowa (9,8/ μ l, norma: 4,0-12,0/ μ l), a CRP podwyższone do 1,5 mg/dl (norma do 0,5 mg/dl), co należy wiązać z ustępującym zakażeniem górnych dróg oddechowych. Chłopiec został skierowany do domu z zaleceniem przyjmowania leków przeciwbólowych, a w przypadku utrzymywania się bólu, należy rozważyć wskazania do zabiegów fizjoterapii. Poinformowano rodziców i nastolatka, że objawy kliniczne powinny ustąpić w ciągu 1-3 tygodni oraz o konieczności unikania intensywnych wysiłków fizycznych i ćwiczeń na siłowni przez kilka miesięcy.

W tabeli 5 podsumowano, o czym należy pamiętać u dziecka zgłaszającego się na izbę przyjęć z bólem w klatce piersiowej.

Zalecane piśmiennictwo

- Abdurrahman L, Bockoven JR, Pickoff AS i wsp. Pediatric Cardiology Update: Office-Based Practice of Pediatric Cardiology for the Primary Care Provider. *Curr Probl Pediatr Adolesc Health Care* 2003;33:318-347.
- Asnes RS, Santulli R, Bemporad JR. Psychogenic chest pain in children. *Clin Pediatr (Phil)*. 1981;20:788-791.
- Evangelista JK, Parsons M, Renneburg AK. Chest Pain in Children: Diagnosis Through History and Physical Examination. *J Pediatr Health Care*. 2000;14:3-8.
- Gałązka A. Choroby układu krążenia jako przyczyna bólu w klatce piersiowej u dzieci i młodzieży. *Pediatr Pol*. 2007; 82 (4): 314-322.
- Kawalec W, Turska-Kmieć A. Bóle w klatce piersiowej. W *Diagnostyka różnicowa najczęstszych objawów w praktyce pediatrycznej*, red. W. Kawalec, A. Milanowski. Wyd. I. PZWL, Warszawa 2003:55-63.
- Mukamed M, Kornreich L, Horev G, et al. Tietze's syndrome in children and infants. *J Pediatr*. 1997;131:774-775.
- Selbst SM. Consultation with the specialist Chest pain in children. *Pediatr Rev* 1997;18:169-173.